

Amerikanske kvindebilleder

Den nye kvindebevægelse kom – som så mange andre af tidens kulturelle strømninger – til Europa fra USA; en række økonomiske og politiske forhold havde skabt dens vækstbetingelser netop i Amerika. Blandt dens afgørende forudsætninger var den stærke industrialisering, Black Power-bevægelsen og Vietnamkrigen, der førte til kritikken af imperialismen og mandssamfundet i det hele taget.

Den økonomiske og sociale baggrund for bevægelsen havde været til stede længe, inden den fik sit politiske udtryk. Kvinderne havde længe deltaget i produktionen, fået videregående uddannelser og adgang til de fleste af samfundslivets områder. Når kvindebevægelsen først brød igennem i 60'erne, eller når det overhovedet var nødvendigt med en kvindebevægelse, var det bl.a., fordi kvindernes økonomiske frisættelse til lønarbejdet kun meget langsomt fik indvirken på kvindebilledet i offentligheden eller på ideologien om kvinderne og kvindeligheden. Man kunne bruge kvindens arbejdskraft i produktionen, men man ønskede ikke af den grund at ændre sin almindelige opfattelse af kvindens primære rolle som moder og husmoder og/eller seksualpartner. På samme måde havde man længe kunnet bruge de sortes arbejdskraft, uden at det derfor forekom nødvendigt at acceptere dem på lige fod med andre borgere.

Massemedierne befandt sig naturligvis i centrum for denne konflikt. På den ene side måtte de spejle de faktiske livsomstændigheder, hvis de skulle fange konsumenternes interesse; på den anden side skulle disse livsomstændigheder gerne kunne rummes inden for det kendte og samfundsmæssigt accepterede livssyn, det var kravet fra kapitalen bag medierne. I dette nummers første artikel analyserer Hanne Tang Grödal og Kirsten Busck Mellor kvindefremstillingen i de amerikanske massemedier (særligt reklamerne og de store dameblade) i efterkrigstiden. Deres analyse peger på sammenhængen mellem kvindebillederne og den givne sociale situation, og den viser, hvordan medierne

stort set uhindret kunne manipulere beskrivelserne af kvinden efter det øjeblikkelige ideologiske behov.

Denne uvirkelige kvindefremstilling måtte før eller siden fremprovokere modbilleder, og kvindelitteraturen i 70'erne tog da også anderledes realistisk og konsekvent fat på beskrivelsen af kvindernes nye livsbetingelser. Ida Dwinger og Anne Hjort analyserer en af de mest læste af de nye kvinderomaner, Lisa Althers *Kinflicks* (på dansk *Levende billeder*), som behandler amerikansk middelklasse-kvindesocialisation og forsøgene på at skabe en alternativ kvindetilværelse uden for husmoderrollen i kernefamilien; romanen har samtidig det for en ny kvindeidentitet så centrale tema: forholdet til moderen som et af sine vigtigste, og analysen sammenfatter og diskuterer mor-datterforholdet i bogen.

Den nye (amerikanske) kvindelitteratur, som i 70'erne blev bred og righoldig, havde allerede i 50'erne og 60'erne enkelte forløbere. Sylvia Plaths berømte roman *The Bell Jar* (på dansk *Glasklokken*) var et sådant tidligt og isoleret forsøg på at beskrive konflikterne i kvindeidentiteten, konflikter som netop p.g.a. hovedpersonens (og forfatterindens) isolation blev særdeles alvorlige. Jette Kappel, Annette Nielsen og Lise Winther-Jensen analyserer romanen som Sylvia Plaths egen sygehistorie, idet deres interesse væsentligst er at følge og diskutere den psykologiske analyse af hovedpersonen og siden at forstå hendes patologiske udvikling i sammenhæng med brudfladerne i 50'ernes sociale og ideologiske mønstre.

I den sidste artikel tager Anne Jerslev Cassavetes to film om kvindeproblemer (*A Woman under the Influence* og *Opening Night*) op, dels for at afdække filmenes kvindebilleder, men også for at undersøge hvilken betydning den nye kvindeidentitet har for en mandlig kunstner; hvorfor vælger Cassavetes (og mange andre mandlige kunstnere) at sætte kvinder og deres udvikling i centrum for deres produkter?

De romaner, der analyseres nedenfor, og de tekster, der blev analyseret i et tidligere nummer af *Kultur & Klasse* (nr. 39) om dansk kvindelitteratur, har den fælles interesse, at de er offensive indlæg i den almindelige, offentlige diskussion om kvindebilledet, dvs. om hvad kvindelighed er/bør være. Teksterne er en

del af kvindebevægelserne i bred forstand. Metoderne i tekstanalyserne har også fællestræk; man kan med god ret tale om, at der i disse år udvikles en særlig feministisk litteraturkritik. Den udvikles i praksis, dvs. i de konkrete analyser, men dens principper har sjældent stået til diskussion. For at bidrage til en sådan vil vi forsøge at beskrive nogle af dens vigtigste træk.

For det første udvælges de tekster, der analyseres, efter, om de tager kvinderelevante temaer op. Disse temaer er f.eks. den kvindelige primærsocialisation, den samfundsmæssige formning af kvinderollen, kvindens muligheder i den sociale udvikling osv. Det er tekster, der aktivt diskuterer og fremmer dannelsen af en kvindelig, samfundsmæssig subjektivitet. Hovedparten af den kvindelitteratur, som den feministiske litteraturkritik har behandlet, forsøger at skrive kvindelige udviklingshistorier; den forsøger at sætte en kvinde som hovedperson (subjekt) i udviklingen og viser dernæst ofte, hvor de snævre grænser for denne subjektivitet er sat.

For det andet står analytikeren i reglen tættere ved forfatteren, end det er almindeligt i anden litteraturkritik i dag. Hun er ofte i overensstemmelse med forfatteren hvad synsvinklen på virkeligheden angår, selv om hun evt. har et større overblik som ved analysen af tekster af ældre forfattere. Den fælles synsvinkel er dels en politisk enighed om nødvendigheden af kvindefrigørelsen; men der er også en fælles vilje til at bryde den officielle mandsdominerede verdensopfattelse, som orienterer sig ud fra den mandlige position i samfundshelheden. Mandlige forfattere ser i højere grad verden fra økonomiens og politikens niveau, mens kvindelige forfattere ser verden fra familiens niveau, og denne udgangsposition er væsentlig, når de tekstlige symbolsystemer og det verdensbillede de aftegner, skal analyseres og vurderes. Ofte vil man overhovedet ikke kunne læse kvindelitteratur med udbytte, hvis man ikke stiller sig solidarisk med dens forudsætninger; man vil i så fald kun få øje på alt det, der ikke er i teksterne, og man vil ikke få øje på det, der er i dem; stil og indhold vil tage sig ud som afvigelser, udtryk for »kvindelige luner«.

Disse to grundprincipper i den feministiske metode får forskellige konsekvenser for analyserne, hvilket også ses i de to ro-

mananalyser i dette nummer. Analytikerne viser ofte – på godt og ondt – en særlig indlevelsesevne i stoffet. I analysen af *Glas-klokken* skriver forfatterne typisk nok, at romanens konfliktstof var meget genkendeligt for dem selv, og at de havde problemer med at holde distance til det. Disse problemer blev ikke løst ved at den traditionelle distance etableredes, f.eks. ved at indskyde en færdig psykologisk teori mellem dem selv og romanens hovedperson. Tværtimod løstes modsætningerne tilsyneladende ved en ophævelse af blokeringerne over for teksten. I nedskrivningen af analysen lever forfatterne i et vist omfang romanpersonens konflikter med. Det minder om den impressionistiske læsemåde, men er dog noget helt andet. Analysen distancerer sig nemlig fra stoffet og fra fremstillingen i romanen, når heltindens udvikling går skævt; her sættes teorierne (de psykologiske og sociologiske) ind for at forklare baggrunden for heltindens problemer. Læsemåden er ofte en påpegning af vigtige fælleskvinde-lige erfaringer i teksterne. Selv om disse erfaringer ikke altid sættes på teoretisk begreb, så formidler metoden i eminent grad oplevelsen af det kvindeunivers, teksten rummer, fordi det i ét greb refereres med mange af tekstens egne sansekonkrete detaljer og diskuteres ud fra de problemer, det selv umiddelbart rejser.

Den politiske overensstemmelse mellem forfatter og analytiker viser sig især i analysernes indre dynamik. De styrende spørgsmål er: Hvordan klarer heltinden sig? Hvorfor ender det skidt? Hvilke alternative handlingsmuligheder havde hun? Hvordan kan samfundet laves om således at heltinden kan klare sig bedre? osv.

Den nye kvinderolle – kvinden der kæmper for frigørelse, for selvstændighed, for en ny identitet der kan ophæve modsætningen mellem det individuelle og det samfundsmæssige liv – kan også mange mænd leve sig ind i. Anne Jerslev giver i sin artikel adskillige eksempler på mandlige instruktører, som i deres nyeste (og ofte mest interessante) film netop har kvindelige hovedpersoner (Bergman, Allen og altså Cassavetes); der findes lignende eksempler inden for litteraturen. Kvinderne i dag har et positivt livsperspektiv, som mange mandlige kunstnere tilsyneladende lettere kan identificere sig med end med manderollen som subjekt i den moderne, absurde verden.

Den feministiske litteraturkritik samler mange metoder i sig, men i de senere år har der især været interesse for en psykoanalytisk inspireret tekstlæsning, således som det også er tilfældet i dette nummer. Det hænger sammen med, dels at kvinderomaternes tematik lægger op til en sådan tilgang, dels at både analyser og værker direkte bruges som led i det kvindepolitiske arbejde med afklaringen af de omstændigheder, der producerer den modsætningsfyldte kvindelighed og med strategier til at bearbejde, overskride og videreudvikle sider af den.

I de litterære analyser i dette nummer henvises der først og fremmest til Freud og Kohut. Freud inddrages, idet hans teori om det psykiske apparats funktionsmåde, om modsætningen mellem overflade og indhold tages som givet udgangspunkt. Kohut er en af de freudinspirerede forskere, der i stigende grad har interesseret sig for narcissistiske personlighedsforstyrrelser som afgørende for karakterdannelsen. På grundlag af det sygdomsbillede, han har mødt i sin praksis, har han fremsat den antagelse, at der er sket en ændring i socialisationsmønstret fra Freuds dage til i dag, hvilket bl.a. giver sig udslag i, at de oplevede psykiske problemer snarere drejer sig om usikkerhed omkring egen identitet, svingen mellem følelse af afmagt og almagt end om hysteriske symptomer. Disse almene tendenser får en specifik udformning for kvinder og for de forskellige sociale lag, hvilket også tematiseres i de værker, der diskuteres i de enkelte artikler. Men hverken Freud eller (slet ikke) Kohut har noget endeligt bud på kvindelighedens udviklingshistorie. Brugen af bestemte kategorier fra psykoanalysen bliver i artiklerne implicit begrundet af, at de synes at give mening til, at »passe« på adfærdsmønstre, der optræder i kunsten såvel som i det »virkelige« liv. Derfor må man understrege, at analyserne må have en foreløbig og prøvende karakter.

Siden disse artikler blev skrevet, er der startet en mere almen diskussion omkring kvindeligheden, især på grund af de meget læste numre af *HUG!* (*Kærlighedens forhold*), *Kontekst* (*I lyst og nød*) og Tania Ørums redaktion af nogle nyere kvindelige psykoanalytikeres artikler (i *Kvindelighed*). Denne diskussion gør ikke op med nogle af de antagelser, der er fremsat i dette nummers artikler, men den kan bidrage til at udvide aspekter af dem.

Den nære forbindelse mellem analytikerens bearbejdning af egne konflikter og kvindelitteraturens (eller -filmens) tematik gør, at der i den psykoanalytisk inspirerede kritik kan være en tendens til at fokusere mere på kvindebeskrivelserne som »casestories« end som kunstneriske betydningsmanifestationer. F.eks. læser forfatterne til artiklen om *Glasklokken* i høj grad romanen som direkte udtryk for Sylvia Plaths patologi, hvilket den på grund af sine klart selvbiografiske træk også lægger op til. Men samtidig må man også være opmærksom på, at det er en særlig *litterær* bearbejdning af en livshistorie, og der forekommer derfor flere lag i fremstillingen af den, end der ville gøre i psykoanalytikerens konsultationsværelse.

Hidtil har der i det hele taget været mindre interesse for de æstetiske dimensioner af den kunstneriske formidling af kvindelerfaringer. Men det kunne være interessant i det videre arbejde f.eks. også at inddrage en diskussion af de ny-indføringer af sansoplevelser, der ligger inden for kunstens muligheder, og som også er et væsentligt led i kvindefrigørelsen.

december 1980

Lise Busk-Jensen og Åse Lading

AARHUS
UNIVERSITET
INSTITUT FOR
LITTERATUR HISTORIE